

Rivâyet Ve Dirâyet Tefsirlerinde Tertîl Âyetlerinin Yorumlanma Biçimi

Yrd.Doç.Dr. Ali ÖGE*

Özet

İslam dininin temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an, insanlara hidayet yollarını göstermek, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için gönderilmiştir. Onun bu amacını gerçekleştirmesinin yolu, öncelikle okunması ve anlaşılmasıdır. Kur'an kendisinin nasıl okunması gerektiği hususunda bize yol göstermiş ve "tertil" ile okumanın bu amacı gerçekleştireceğini ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerim'in tilâveti, onun inmesiyle başlamıştır. Onun muhataplarına ilk emri de "oku" olmuştur. Kur'an-ı anla/t/ma çabası içinde olan pek çok âlim gibi, müfessirler de konu üzerinde hassasiyetle durmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, tefsir, kıraat, tertîl, anlama.

Methodology Of Interpretation Of Recitation In Dıraya And Rıwaya Interpretations

Abstract

The main source of Islam is Quran. Quran was send to human beings to show the true path and to enlighten them from the darkness. The way of realizing its aim is primarily to read and understand. Quran led us about how to read itself and stated that accomplishes this goal by reading with "tertil". Reading of Quran began with its revealing. The first order of Quran is "read" to its addresses. Exegetes are sensitive on the subject as well as most of scholars who are in struggling for telling Quran.

Key words: Quran, interpret, qraah, recitation, understanding

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

Giriş

Vahyin başlama sürecinde Hz.Peygambere ilk inen âyetler Alak Sûresi'nin ilk beş âyetidir. Vahyin ilk kelimesi de “oku” emridir.¹ Okumayı emreden tek âyet de bu değildir. Vahyin hemen başlangıç aşamasında nazil olan Müzzemmil Sûresi'nde bu emir detaylandırılarak “tertil” ile okuma² şeklinde ifade edilmiştir. Peygamber Efendimiz'in de vahiy sürecinde inen âyetleri okuması³ ve bunda acele etme/me/si⁴ anlatılmış ve bu hususta kendisine bazı uyarılar yapılmıştır. Daha sonra açıklayacağımız gibi gerek Kur'an'ın kendisinde gerek Peygamberimiz'in hadislerinde Kur'an-ı Kerim'in okunması övülmüş ve teşvik edilmiş ama bu hususta nihâi amaç sadece okumayla/kıraat sınırlandırılmamıştır. İlk başta Kur'an'ın okunması sonra bu metnin anlaşılması ve anlaşılacak bu metnin hayat tarzı haline getirilmesi şeklinde sıralanmıştır. Bu sıralamada mananın metne, metnin de tilâvet/kırata olan ihtiyacı göz ardı edilmemelidir. Bütün bu aşamaların gerçekleşmesi için zikredilen basamakların/sıralamanın öncelik-sonralık, gereklilik-gereksizlik vb. şeklinde değerlendirilmesinin de yanlış olacağı kanaatindeyiz.

Kur'an okunmalıdır. Evet, ama bu okuma nasıl olmalıdır? Bu okumanın içeriğinde neler vardır? Bu emirdeki amaç salt okuma/kıraat olarak mı belirlenmiştir? Peygamberimizin bu husustaki uygulamaları nelerdir? Kur'an'da emredilen “tertil ile okuma” nasıl anlaşılmalıdır? gibi pek çok soru akla gelebilir. Biz bu makalemizde rivâyet ve dirâyet özelliği taşıyan tefsirlerin Kur'an okuma lafızlarından olan ve gerek Furkan Sûresi'nin 32. âyetinde gerekse Müzzemmil Sûresi'nin 4. âyetinde geçen “tertil” konusunu nasıl ele aldıklarını incelemeye çalıştık. Kur'an'ın emrettiği, Peygamber Efendimiz'in de uyguladığı bu okuma tarzını tanımının ve uygulamanın, Kur'an'ın emrine ve ruhuna daha uygun oldu-

¹ Alak, 96/1.

² Müzzemmil, 73/4.

³ Kıyame, 75/15-19.(Peygamber Efendimiz Kur'an'ın ilk muhatabı olarak onu oku/t/muş, anla/t/miş, yaşamış ve ömrünün sonuna kadar üsve-i hasene olarak ona canlı örnek olmuştur.)

⁴ Taha, 20/114.

ğu ve onu anlamak ve uygulamak hususunda temel noktamız olacağı kanaatini taşımaktayız.

Makalemizde ele aldığımız konu, şu ana başlıklar halinde sunulacaktır:

1. Kur'an-ı Kerim Niçin İndirilmiştir?
2. Kur'an-ı Kerim Nasıl Okunmalıdır?
3. Rivâyet ve Dirâyet Tefsirlerinde Tertil Âyetleri
 - a) Rivâyet Tefsirlerinin Tertil Kavramına Yaklaşımları.
 - b) Dirâyet Tefsirlerinin Tertil Kavramına Yaklaşımları

1- Kur'an-ı Kerim Niçin İndirilmiştir?

Kur'an-ı Kerim insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak için gönderilmiştir. Cebrâil (a.s)'ın, Hz. Peygamber'e onunda en yakınlarından⁵ başlamak suretiyle tüm insanlığa okuduğu Kur'an⁶, imtihan için dünyaya gönderilen⁷ insanın hayat programını içermektedir. Bu program ilk defa Hz. Âdem'e gönderilen suhuflarda son olarak da Hz. Muhammed'e indirilen Yüce kitabımız Kur'an'da tüm insanlığa duyurulmuştur. Bu durum, insanın dünyada vahiyle bağlantılı yaşamasının Allah'ın muradı olduğunu da göstermektedir. Vahiyle olan birliktelik sadece kitaplarla, sahifelerle sınırlı kalmamış, ayrıca bu programın en iyi şekilde nasıl uygulanacağını peygamberler insanlara göstermiştir.

Kur'an-ı Kerim'in muhtevası incelendiğinde görülecektir ki, onda çok değişik konular ele alınmıştır. İman, ibadet, muamelât, ahlak gibi çeşitli konularda ortaya konmuş emir, yasak ve öğütlerin yanısıra pek çok ilmi konulara değinildiği, astronomik gerçeklere, fiziki hakikatlere, insan anatomisi vb. konulara işaret ettiği görülür. Bütün bunlardan onun asıl gayesinin tek olduğu gözden kaçmaz. Bu gaye insanların hidayete ermeleri ve bu sayede Allah'ın rızasını elde ederek ahirette ebedi kurtuluşu temin etmeleridir.⁸ Bunun içinde

⁵ Şuarâ, 26/214.

⁶ Huseynî, Hayyat Ali, "el-Müfid fi İlmi't-Tecvid", Birinci Baskı, 1417/1997, s.11.

⁷ Mülk, 67/ 2.

⁸ "İşte bu Kur'an, Bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Buna uyun ve Allah'tan korkun ki size merhamet edilsin." En'am, 6/155.

Kur'an'ı okumak doğru bir şekilde anlamak ve sonra da onun gayesine uygun bir şekilde yaşamak gerekir.⁹

Hadis-i şerifte Hz. Peygamber ileride olacak fitnelerden bahsetmiş ve onlardan kurtuluşun Kur'an'la olacağını açıklamış ve konuyla ilgili "...Onda sizden öncekilerin ve sizden sonrakilerin haberleri vardır. Aranızda nasıl hükmedeceğiniz onda açıklanmıştır. O, oyun ve eğlence değil, hak ile batılı keskin hatlarıyla birbirinden ayrandır. Onu büyüklükten terkedenin Allah belini kırar. Ondan başkasıyla hidayet arayanı Allah saptırır. O, Allah'ın kopmayan sağlam ipidir. O, hikmet dolu zikirdir. O, dosdoğru yoldur. O, kendisiyle arzuların kayıp sapmadığı, onunla konuşan dillerin yalan yanlışla bulaşmadığı, ilim ehlinin kendisine doyup kanmadığı, çok okumakla eskimeyen, eşsizliği bitip tükenmeyen bir kitaptır. Onu dinleyen cinler kendilerini " Doğrusu biz, doğru yola ileten eşsiz güzellikte bir Kur'an dinledik ve ona iman ettik¹⁰" demekten kendilerini alamamışlardır. Onunla konuşan doğru söylemiş olur. Onunla amel eden mükâfatlandırılır. Onunla hüküm veren adaletle hükmetmiş olur. Ona çağıran doğru yola çağırılmış olur.¹¹" buyurmuştur. Konuyla ilgili bir başka hadisinde Peygamber Efendimiz:

"Ben size iki şey bıraktım, onlara tutunduğunuz müddetçe sapmazsınız. Onlar Allah'ın kitabı ve Peygamberinin sünnetidir"¹² buyurarak bizlere hidayette kalmanın yollarını öğretmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in indiriliş gayesini, kısaca insan ve cin topluluklarına hidayet olması¹³, Hz. Peygamberin nübüvvetini teyit eden mucizeliği¹⁴, kıraatıyla/okunmasıyla ibadet

⁹ Yılmaz Ali, "Tilâvet Adâbı", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 27, Erzurum, 2007, s. 139.

¹⁰ Cin, 72/1.

¹¹ Tirmizi, Fedâilü'l-Kur'an, 14; Dârimi, Fedâilü'l-Kur'an,1.

¹² Mâlik, *Muvattâ*, Kader, 3.

¹³ Bakara, 2/2; İsrâ, 17/ 9; Ahkâf , 46/30; Cin, , 72/1-2; Yılmaz, Ali, *agm.*, s. 139.

¹⁴ Bakara, 2/23-24; Yunus, 10/38-39; Hüd, 11/13-14; Tûr, 52/34; Aydın Hüseyin, "Meydan Okumaları Bakımından Kur'an Mucizesi", *Kelam Araştırmaları* 8:1, (2010), s.45-76; Okçu, Abdulmecit, "Kur'an'ın Lafız-Mana ve Kıraat Yönünden İcâzı", *EKEV Akademi Dergisi*, c.III, sy. 2,s. 73-90; Arpa, Enver, "İcâzül-Kur'an Konusuna Faklı Bir Yaklaşım", *AÜİFD* c. XLIII(2002), sy.1, s. 81-107; Öge, Ali, "Şeyhu'l-İslam İbn Kemal'in Kur'an-ı

edilmesi¹⁵ ve öncekilerin ve sonrakilerin haberlerini içermesi¹⁶ olarak belirtebiliriz.¹⁷

2- Kur'an Nasıl Okunmalıdır?

Bu soruya en başta verilecek cevap: “Müslümanın hayatın tüm alanlarında olduğu gibi bu konuda da Allah nasıl emretmiş ve Peygamberimiz nasıl uygulayarak göstermişse öylece okunmalıdır” olmalıdır.

Kur'an-ı Kerim, insanları cehâlet karanlıklarından çıkararak aydınlıklara ileten, ilâhi vahyin son halkası olan Allah kelâmıdır. İnsanların maddi ve manevi tüm ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olan, gönüllere hayat veren, muhataplarını öncelikle huzurlu bir dünya hayatına; daha sonra da ebedi cennet yurduna hazırlayan Kur'an'ın, bir hayat kitabı olduğu unutulmamalıdır. Bizleri kendisine muhatap kabul ederek şereflerin en yücesine eriştiren Rabbimiz, pek çok ilim ve hikmetlerle dopdolu olan Kelamını“oku” emriyle başlatarak, O'nu en doğru şekilde okumamızı, okuduğumuzu anlam/landırm/a gayretinde bulunmamızı ve anladığımızı da hayatımıza tatbik etmemizi ister.

Bütün insanlığa ışık tutmak amacıyla indirilen Kur'an-ı Kerim, amacına uygun şekilde kendisinden istifade edebilmemiz için, okunma keyfiyetini de öğretir bizlere. İlâhi emirleri ve nehiyleri, nasihat ve mesajları tespit etmede en verimli vakitleri, en doğru okuma şekillerini yine Kur'an-ı Kerim'den öğreniriz.

Kur'an-ı Kerim muhataplarından ilk önce kendisini

Kerim'in İ'câzıyla İlgili Görüşleri”, *Diyanet İlmî Dergi*, c. 50, sy.2, Ankara, 2014, s. 89-102.

¹⁵ Gerek namaz ibadetinin içinde gerek namaz dışında okunmasıyla ibadet edileceği ve sevap kazanılacağı hadislerde belirtilmiştir. Müzzemmil, 73/4,20; Benli Abdullah, “Kur'an Tanımındaki Unsurların Tahlili”, *Bilimnâme* XVIII, 2010/1, s.25; Birişik, Abdülhamit, “Kur'an”, *DİA*, Ankara, 2002, XXVI, 383.

¹⁶ Tirmizi, *Fedâilü'l-Kur'an*, 14; Dârimî, *Fedâilü'l-Kur'an*,1.

¹⁷ Akpınar Ali, “*Kur'an Niçin ve Nasıl Okunmalı*”, Kitap Düyası Yayınları, Üçüncü Baskı, Konya, 2007, s. 53-54.

okumalarını¹⁸ ister. Bu, Kur'an ile ona muhatap olanın ilk ilişkisidir. Okunan Kur'an âyetlerinin dinlenilmesi¹⁹ de yine Kur'an'ın muhataplarından istediği bir husustur. Bu okuma ve dinleme gelişigüzel bir okuma ve dinleme olmamalıdır. Rabbimiz kendi kelamının nasıl okunmasını ve dinlenilmesini istiyor?²⁰ Peygamber Efendimiz onu nasıl okumuş ve okutmuş mutlaka bilinmelidir. Bu hususu bize Kur'an-ı Kerim yine kendisi şöylece açıklıyor: **“...*Biz onu, tertil üzere (ağır ağır) okuduk*”²¹ ve *“...**Kur'an'ı tertil üzere (ağır ağır, tane tane) oku.**”²² **“Ayrıca onu sürekli okunan bir Kur'an kılmak için bölüm bölüm açıkladık ki; üzerinde dura dura onu insanlara okuyasın. Çünkü biz de onu hayata geçirsinler diye parça parça indirmiştik.”**²³***

Hiç şüphesiz Kur'an'ın hedeflerini gerçekleştirmesinin ilk yolu öncelikle onun okunmasıdır. Ancak sadece okunmasıyla²⁴ Kur'an'ın yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gayelerini gerçekleştirebileceğini söylemek çok zor, hatta imkânsızdır. Onun, yaşam tarzına dönüşmesi için okuduğumuz Kur'an'ın mutlaka anlaşılması gerekmektedir.

Hz. Peygamber, vahyin başlangıcından sonuna kadar çok titiz davranmış, gayret göstermiş gerek kendisi uygulayarak gerek Müslümanların okumalarını teşvik ederek Kur'an-ı Kerim'in çokça okunmasına önem vermiştir.²⁵ Müs-

¹⁸ Alak, 96/1.

¹⁹ “Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size rahmet edilsin.” A'raf, 7/204.

²⁰ Hâdimî, Muhammed b. Osman. b. Huseynî, “Risâletü Tertîli'l-Kur'an”,(thk. ve trc. Fırat, Yavuz, Kur'an-ı Kerim'i Okuma Âdâbı ve Faziletleri,) Laçın Yay., Kayseri, 2007, s.38-40; Yılmaz, *agm*, s.157-158.

²¹ Furkan, 25/32.

²² Müzzemmil, 73/4.

²³ İsrâ, 17/106.

²⁴ Anlamalarını düşünmeden lafız ağırlıklı bir okumayı kast ediyoruz.

²⁵ Peygamberimizin Kur'an okutmadaki hassasiyetini İbn Mesûd'un Kur'an öğrettiği bir talebesine söylediği şu hususlar göstermektedir: *انما الصدقات للفقراء والمساكين* âyetini okurken *فقراء* kelimesini kasr ile okuduğunu işitince: Allah Rasûlü bize burayı böyle okutmadı diyerek, âyette med edilmesi/çekilmesi gereken yeri uzatarak/çekerek/med ederek *فقراء* şeklinde okumuştur. (*فقراء* kelimesinde muttasıl bir med oluşmuştur. Tecvid ilmi açısından en az iki elif miktarı çekilmesi hususunda kıraat âlimlerince ittifak vardır.(bkz. İbnü'l Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, “*et-Temhîd fî İlmi't-Tecvîd*”, (tahkik: Ganim Kaddûri),

lümanların en hayırlılarının bu kitabı okuyan ve okutanlar olduğunu söylemiş²⁶, onu okuyanlara büyük mükâfatların verileceğini bildirmiş²⁷, gıpta edilecek iki grup insandan birisinin de Kur'an'la meşgul olan kimse olduğunu²⁸, bu kimse-lerin ahiretteki derecelerinin okuyabildiği kadar artırılacağını²⁹, Kur'an'ı gerçek manada okuyanların cennet ehlinin efendileri³⁰ ve Allah'ın özel dostları olduğunu³¹ bildirmiştir. Bütün bunlar Peygamberimizin Kur'an'ın okunmasına ne kadar önem verdiğini gösteren örneklerden birkaçıdır.

Ümmü Seleme annemiz, Peygamberimizin Kur'an okumasının nasıl olduğuyla ilgili³² bir soruya; Efendimizin okuyuşunun harf harf/tane tane olduğunu söyleyerek cevap vermiştir.³³ Yine böyle bir soruya Enes b. Malik ise: "Peygamberimizin kıraati med'li (çekerek/uzatılacak yerlerin çekilmesi) diyerek cevap vermiş ve Besmeleyi okuyarak: Peygamberimiz, Bismillah'daki "lâmı" uzatır, er-Rahmân'daki

Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı, Beyrut, 1407/1986, s. 173; Nasr, Atıyye Kabil "*Gayetü'l-Mürîd fî İlmi't-Tecvîd*", Dâru't-Takvâ, Yedinci Baskı, Kahire, trs., s.135-36; Sindî, Abdülgayyum b. Abdülğafûr, "*et-Teshîl fî Kavâidi't-Tertîl*", Mektebetü'l-Esedî, Üçüncü Baskı, Mekke, 1427/2006, s. 67; Karaçam, İsmail, "*Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*", İFAV, Onyedinci Baskı, İstanbul, 2010, s.257-258; Çetin, Abdurrahman, "*Kur'an Okuma Esasları*", Emin Yay., Sekizinci Baskı, Bursa, 2010, s.209-210, Öge, Ali, Dereli, M.Vehbi, "*Kur'an Bilgisi Soru Bankası*", Kitap Dünyası, Dördüncü Baskı, Konya, 2014, s.157-158.)

²⁶ Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'an*,21; Ebû Davûd, *Vitr*, 14; Tirmizî, *Sevâbü'l-Kur'an*, 15.

²⁷ Fâtır, 35/29; İbn Mâce, *Mukaddime*, 16; Buhârî, *Tevhîd*, 52; Müslim, *Müsfîrîn*, 243.

²⁸ Buhârî, *İlim*, 15, *Zekat*, 5.

²⁹ Tirmizî, *Sevâbü'l-Kur'an*,18.(Tertilin faziletlerinden biri de, Kur'an ile birlikte olana şu hitapta bulunulacağıdır: "Oku ve yüksel! Dünyada tertil üzere (ağır ağır, anlayarak) okuduğun gibi oku! Şüphesiz senin ulaşacağın yer, okuduğun son âyette olacaktır.")

³⁰ Darimî, *Fedâilü'l-Kur'an*, 33.

³¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III,127.

³² bkz. Akpınar, *age.*, s. 69-79 ; Keşki, Atıyye Ebû Zeyd Mahecüb, "*Kıraâtü'n-Nebiyi Sallahu Aleyhi ve Sellem*", *Camiatü'l- Melik Suûd*, 1432/2011;Sehâvî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b.Abdüssamed, "*Cemâlü'l-Kurrâ' ve Kemâlü'l-İgrâ*, (thk. Abdurrahim et-Tarhûnî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011, s. 155-157.

³³ Tirmizî, *Kıraat*, 1; *Fedâilü'l-Kur'an*, 23; Ebû Davûd, *Vitr*, 20.

“mâ'yı” uzatır ve er-Rahîm'dek “hâ'yı” uzatırdı”³⁴ demiştir.³⁵ Kur'an'ı tamamen/baştan sona okuyuşun en az üç günde olması gerektiğini ifade etmiştir.³⁶ Şüphesiz burada ne okuduğunu anlamanın gerektiğine bir vurgu vardır. Ayrıca bu durum, Kur'an okumanın maksadını göstermesi açısından da önemlidir. Âişe annemize bazı kimselerin bir gecede iki veya üç hatim indikleri söylenince; onların bu davranışlarını beğenmemiş ve onların gerçek manada Kur'an okumadıklarını beyan etmiştir. Hz. Peygamber'in bir gecede ancak Bakara, Âl-i İmrân ve Nisâ Sûrelerini okuduğunu ve müjde âyetine gelince dua edip dilekte bulunduğunu; azap âyeti gelince Allah'a ilticâ edip sığındığını belirterek³⁷ tepkisini dile getirmiştir.

Peygamberimiz Kur'an'ın dikkatle ve özenle okunması gerektiğinin üzerinde durmuş ve “*Kalpleriniz üzerinde birleştiği sürece Kur'an'ı okuyun, kalben ondan ayrılınca okumayı bırakınız*”³⁸ buyurmuştur. Bu hadisten Kur'an'ın kalp huzuru ve zihin uyanıklığı ile okunacağı anlaşılmaktadır.³⁹

Hız. Peygamber güzel Kur'an okuyanları övmüş, onları dinlemiş ve onlardan Kur'an öğrenilmesini öğütlemiştir. Übey b. Ka'b, Abdullah b. Mesud, Zeyd b. Sabit, Muaz b. Cebel, Ebû Musa el-Eş'arî, Osman b. Affan, Ali b. Ebî Talib, Ebu'd-Derda, Salim⁴⁰ vd. ashabin içinde Kur'an okuyuşu

³⁴ Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'an*, 29.

³⁵ Hz. Peygamber'in okuyuşundan anlaşılıyor ki; Kur'an'ı kıraat etme gelişigüzel değil, aksine her kelime içerisinde geçen harfin hakkı ne ise onu vermek; uzatılacaksa uzatmak, düz okumak ise öylece okumak ve yine cümle anlamlarına dikkat ederek adeta âyetlerin okuyuş keyfiyetini belirlemeye yöneliktir. (Fırat, Yavuz, “*Kur'an-ı Kerim'i Okuma, Ezberleme Ve Anlamını Öğrenme Üzerine*”, *Bilimname*, XXII, 2012/1, s.13.)

³⁶ Ebû Davûd, *Kıraât*, 1; Tirmizî, *Kıraât*, 13; İbn Mâce, *İkâme*, 178; Ahmed b. Hanbel, *age.*, II/165.

³⁷ Ahmed b. Hanbel, *age.* VI/92.

³⁸ Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'an*, 34; Müslim, *Suyâm*, 184; Tirmizî, *Kıraât*, 13; İbn Mâce, *İkâme*, 178.

³⁹ Çetin, Abdurrahman, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, Marifet Yay., İstanbul, 2001, s.22.

⁴⁰ Hz. Aişe ile Efendimiz beraber Hz. Aişe'nin dinlediği kimsenin Kur'an okuyuşunu dinlemeye giderler. Sonra onun Ebû Huzeyfe'nin kölesi Salim olduğunu ifade eden Peygamberimiz ümmetinin içerisinde onun gibiler olduğu için Allah'a şükretmiştir. (bkz. Keskiöglü, Osman, “*Nüzûlünden Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri*”, Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1987,

güzel olan ve Peygamberimizin övdüğü kimselerdendir.⁴¹ Onun bu isimleri öne çıkarmasında ve okuyuşlarını tasvip etmesinde onların ses güzellikleri, lafızların düzgün bir şekilde tilavet etmeleri ve tertil ile okuyuşları olduğu kanaatindeyiz. Übey b. Ka'b'a Peygamberimizin Kur'an okuması, Abdullah b. Mesud'un Kur'an okuyuşunu dinlemesi ve ağlaması, Kur'an öğretme işinde titiz davrandığına ve duyarlı olduğuna işaret eden davranışlarındandır.⁴² Hz. Peygamber'in insanları Kur'an öğrenme konusunda kıraatte mahir olan kimselere yönlendirmesi, Kur'an lafzının, onun telaffuz ve edasının korunmasının önemine binâendir. Aksi takdirde "hepiniz Arapça konuşuyorsunuz, Kur'an Arapçadır, öyleyse hadi gidin birbirinize onu öğretin" derdi. Ancak Peygamber Efendimiz böyle yapmamış aksine insanları bu hususta gelişigüzel davranmaktan sakındırmış ve kıraat işinin mutlaka ehil kimselerden alınması gerektiğini bir emir olarak öğütlemiştir.⁴³

Hz. Peygamber'in Kur'an'a karşı göstermiş olduğu gayreti sadece onun okunmasıyla sınırlandırmak da doğru değildir. Kur'an okumaktan maksat: Kur'an lafızlarını doğru bir şekilde telaffuz etmek⁴⁴ sonra da anlamları üzerinde derin derin düşünmektir.⁴⁵

Yüce Allah şöyle buyurur: "Biz onu, tertil üzere (ağır ağır) okuduk."⁴⁶ Dolayısıyla Kur'an, "Kur'an'ı tertil üzere (ağır ağır, tane tane) oku"⁴⁷ emrinden dolayı 'tertil'siz okunmaz. Çünkü "tertil", tüm eksikliklerden münezze olan yüce Al-

s.170.)

⁴¹ Ebû Şâme, *el-Mürşidü'l-Vecîz*, (thk. Altıkulaç, Tayyar) Beyrut, 1975, s. 40-443; Nasr, *age.*, s.17.

⁴² Hasenî, Üsâme Yasin, " *Heli't-Tecvîdü Vâcibün?*", Dâru'l-Minhâc, İkinci Baskı, Beyrut, 1425/2005, s. 39; Nasr, *age.*, s. 17.

⁴³ Fırat, *agm.*, s.15.

⁴⁴ Fırat, *agm.*, s.12.

⁴⁵ Ensarî Zekerîyya, " *Şerhu'l-Mukaddîmeti'l- Cezeriyye fî Ilmi't- Tecvîd*", (tah. Muhammed Gıyas Sabbağ) Mektebetü'l- Gazzâlî, Şam 4. baskı, 1412/1992, s.65.

⁴⁶ Furkan, 25/32.

⁴⁷ Müzzemmil, 73/4.

lah'tan indirilmiş olan Kitab'ın okunma tarzıdır.⁴⁸

Daha ilk surelerde Hz. Peygamber'e tertilin tavsiye edilmesi çok önemlidir. Tertilde mana ve hikmeti düşünerek okuma vardır.⁴⁹ “Sana O'nun vahyi tamamlanmazdan önce Kur'an'ı (okumakta) acele etme.”⁵⁰ âyeti de bu ifadeyi desteklemektedir.

Tertil, رَتَّلَ fiilinden türetilen, رَتَّلَ fiilinin tef'îl veznindeki mastarıdır. Arapça'da “falanca sözünü tane tane, düzgün, güzel bir şekilde sıraladı” manasına رَتَّلَ رَتَّلَ قَلَامَهُ denilir. Aralarında çok değil, biraz açıklık bulunmakla beraber gayet güzel bir düzgünlükte görülen ön dişlere رَتَّلَ رَتَّلَ derler.⁵¹ Tertil, bir şeyi güzel, düzgün ve tertip ile kusursuz bir şekilde açık açık, hakkını vererek açıklamaktır. Sözü de, öyle tane tane, yavaş yavaş, ara vererek ve güzel sıralama ve ifadeyle söylemeye de "tertil-i kelâm" derler.

Istilâhî olarak tertil: Kur'an-ı Kerim'i yavaş yavaş, mânâ ve hikmetlerini düşünerek huzur duyacak şekilde (anlama göre ses tonunu ayarlayarak), vakf ve tecvîd kurallarını gözeterek okumaktır.⁵² Hz. Ali (ra)'ye Müzzemmil Sûresi 4.âyet hakkında soru sorulduğu zaman, tertilin tanımını şöyle yapmıştır: “*Tertil: Harfleri tecvîdle/sıfat ve mahreçlerine göre gereği gibi okumak ve vakfedilecek yerleri bilmektir.*”⁵³

Kur'an'ın tertili de böyle her harfinin, edasının, tertibinin, mânâsının hakkını vererek okunmasıdır. Burada رَتَّلَ emrinden sonra تَرْتِيبًا mastarıyla vurgu yapılması da bu tertilin en güzel şekilde olmasının arandığını gösterir.⁵⁴ Bir

⁴⁸ Sindî, Abdülkayyûm b. Abdülğafûr, “ *et-Teshîl fî Kavâidi't-Tertîl*”, Mektebetü'l-Esedî, Üçüncü Baskı, Mekke, 1427/2006, s. 21. (Bu kitap tarafımızdan Türkçe'ye de tercüme edilmiştir. bkz. Kur'an Okuma Esasları, Hüner Yay., Konya, 2011)

⁴⁹ Nasr, *age.*, s. 15.

⁵⁰ Tahâ, 20/114.

⁵¹ İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî el-Mısri, “*Lisânü'l-Arab*”, Dâr-u Sâdir, Beyrut, 1956, XI/265; el-Cermî, Muhammed İbrahim, “*Mu'cemu Ulûmi'l-Kur'an*”, Dâru'l-Kalem, Birinci Baskı, Dimeşk, 1422/2001, s.88-89.

⁵² Sindî, *age.*, s.21.

⁵³ İbnü'l-Cezerî, “ *en-Neşr fî'l-Kıraâti'l-Aşr*”, el-Mektebetü'l-Asriyye, Lübnan,1431/2010, I/161.

⁵⁴ Cüreysi, tertil emrinin mastar ile te'kid edilmesinde yukarıda söylenilenlere ilaveten “ onun mükâfatını kazanmaya teşvik ve

söz aslında ne kadar güzel olursa olsun gereği gibi güzel söylenmeyince güzelliği kalmaz. Güzel okumasını bilmeyenler, güzel sözleri berbat ederler. Sözün tertil ile güzel söylenmesi ve okunması ise sade ses güzelliği ile gelişi güzel eze büze şarkı gibi okumak, saz teli gibi sade ses üzerinde yürümek kabilinden bir mûsıkî işi değildir. Kelimelerin dizilişinin mânâ ile uyum sağlaması ve dilin fesahat ve belağatı hakkıyla gözetilerek ruhî ve manevî bir uygunlukla, yerine göre şiddetli, yerine göre yumuşak, yerine göre uzun, yerine göre kısa okuma, yerine göre ğunne, yerine göre izhâr, yerine göre ihfâ, yerine göre iklâb, yerine göre vasl, yerine göre sekt veya vakf; kısacası bütün maksat, mânâyı duymak ve mümkün olduğu kadar duyurmak olmak üzere tecvîd ile okuma işidir. Bunun için Kur'an okurken tertil ve tecvîd gerekir.⁵⁵ Tecvîd de, kaf çatlatmak derdiyle, mânâyı kaybetmek değildir.⁵⁶ Önemle üzerinde durulması gereken husus, Kur'an'ın açık ve düzgün bir şekilde, tane tane ve yavaş yavaş, mânası üzerinde düşünerek okunması olmalıdır. Bu şekilde yani tertil usûlü ve metoduyla okumak Kur'an'ı anlamaya ve mânalarını düşünmeye daha elverişli olduğu için Yüce Allah, böyle okunmasını emretmiştir.⁵⁷

Ulûmu'l-Kur'an'a dâir kıymetli eseri olan Zerkeşî, (794/1392) tertil konusunu şöyle açıklar: “Kur'an okuyan her kişiye O'nu tertil ile okuması bir gerekliliktir. Kur'an'ı tertil ile okumak; kelimelerinin hakkını tam vermek, harfle-

yönlendirme” olduğunu ifade etmiştir.(bkz. Cüreysi, Muhammed Mekki, “Nihâyetü'l-Kavli'l- Müfîd fi Ilmi Tecvîdü'l-Kur'ani'l-Mecîd”, (thk. Abdullah Mahmud Ömer), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1433/2012, s. 11.)

⁵⁵ İbnü'l-Cezerî, Tayyibetü'n-Neşr isimli eserinde tecvîdin gerekliliğini şu şekilde ifade etmiştir:

وَالْأَخْذُ بِالنَّجْوِيدِ حَتَّى لَا يَمُ
مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرْآنَ آتَمُّ
لَأَنَّ بِهِ الْإِلَهَ أَنْزَلَ وَهَكَذَا مِثْلُهُ لِيُنَّا وَصَلَا

(bkz. İbnü'l-Cezerî, “Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kıraâtü'l-Aşr”, (81-82. beyit) Medine, Üçüncü Baskı, 1426/2005, s.36.

⁵⁶ Yazır, M. Hamdi, “Hak Dini Kur'an Dili”,(Sadeleştirenler: Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Orhan Atalay), Akçağ Yay. Üçüncü Baskı Ankara, 2010, IX/163- 164.

⁵⁷Nasr, age., s.14; Komisyon, “Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir”, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları/590, Ankara, 2008, V/486.

rini açık seçik okumak, lâfızları düşünerek bütün kelimeleri güzel bir şekilde telâffuz etmek, nefes yetişmediğinde durup nefes alıp tekrar okumaya devam etmek ve harfleri birbirine katmamak şeklinde olur. Tertilde en az bunlara uyulması gerekir. En güzel olanı da, Kur'ân'ı yerli yerince okumaktır” der ve sözlerine şöyle devam eder: “Tertilin en alt sınırı; okuyuşu hızlı olsa bile, okuduğu şeyin açık seçik olmasıdır. Onun en üst sınırı da dura dura okumasıdır.”⁵⁸

Zerkeşî'nin sözünden, tertilin müstakil bir okuyuş şekli olduğu, yukarıda geçen usûller göz önünde bulundurularak, Kur'ân'ı açık seçik, harfleri birbirine katıp karıştırmadan, mânâya ağırlık vererek, itinâ ile okumak anlamına geldiği sonucunu çıkarabiliriz. Bu usûller içerisinde tahkik,⁵⁹ tertilin anlam ve amacına uygunluğu sebebiyle, telâffuz yönünden tertil ile aynı gibi görünse de, tahkikin daha çok öğretim, alıştırma ve kırâate yeni başlayanları olgunlaştırma gayesiyle uygulandığı unutulmamalıdır.⁶⁰ “Her tahkik tertildir; ama her tertil tahkik değildir.”⁶¹

Zerkeşî, Kur'ân'ın tertille okunması konusunda zâhiri ve bâtinî yönlerden bir bütünlük olmasına dikkat çeker ve şöyle der: “Kişi, diliyle Kur'ân'ın lâfızlarını okurken, kalbi de mânâsını tefekkürle meşgul olmalı ve her âyetin mânâsını anlamaya çalışmalıdır. Mânâsını anlayıp sindirmeden başka âyete geçmemelidir. Şöyle ki: Rahmet âyetine rastlayınca durur, Allah'ın lütuflarından dolayı sevinir, bunların dâim olma-

⁵⁸ Zerkeşî, İmam Bedruddin Muhammed b. Abdillah, “*el-Bürhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*”(thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Mektebetü'l-Âsâriyye, Üçüncü Baskı, Beyrut, 2009, I/306.

⁵⁹ Ölçüler açısından en yavaş okuma şeklidir. (bkz. Kırş, Ebü Abdurrahman Cemal b. İbrahim, “*İlmü't-Tecvîd li'l-Mütekaddimîn*”, Dâru İbnü'l-Cevzi, Üçüncü Baskı, 1428/2007, s. 48; Cermî, *age.*, s. 84-85; Cüreysi, *age.*, s.17-18.)

⁶⁰ İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr* isimli eserinde Kur'an okuma mertebelerini şu şekilde ifade etmiştir:

ويقرأ القرآن بالتحقيق مع حذرو تدوير وكل متبع

مع حسن صوت بلحون العرب مرتلا مجودا بالعربي

(bkz. İbnü'l-Cezerî, “*Tayyibetü'n-Neşr (79-80. beyit)*”, s.36; İbnü'l-Cezerî, Şihâbüddin Ebî Bekr Ahmed b. Muhammed, “*Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*”, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1420/2000, s.33-34.)

⁶¹ İbnü'l-Cezerî, *age.*, I/161; Suyûti, Celalüddin Abdurrahman, “*el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*”,(thk. Fevâz Ahmed), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1427/2007, s..249.

sını ümîd eder ve Allah'tan rahmetiyle cennetini ister. Azab âyetine gelince ise yine durur, mânâsını düşünür, kâfirler hakkındaki âyetlerde ise 'Allah'ın varlığına ve birliğine îmân ettik' diyerek îmânını dile getirir, onu kaybetmekten korkar ve cehennemden Allah'a sığınır."⁶²

Tertîl, Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de, kullarından önemle istediği; aynı zamanda Peygamber Efendimiz (sav)'in de uyguladığı, Kur'an'ı okuyuş şeklidir. Kur'an'ın, kendisinin nasıl okunacağını açık ve kesin bir şekilde Hz. Peygamber'e, O'nun vasıtasıyla da bizlere iletmesi, tertîlin önem ve değerini açıkça ortaya koymaktadır.

Kur'an-ı Kerim ancak tertîlle okunduğu zaman anlaşılacak ve bir hayat kitabı olma vasfını kazanacaktır. Ve yine tertîlle okunduğu zaman ancak kendisinden istifâde edilebilecek, böylece insanları huzura ve saâdete götürebilecektir. İmam Gazâlî'nin de dediği gibi: "Kur'an okumaktan maksat, mânâsını düşünmektir. Bu bakımdan tertîl ile okumak bu hususa yardımcıdır. Kur'an'ın zâhirini tertîl ile okumak, bâtınında tedebbür (düşünme) ve tefekkür imkânını bahşeder."⁶³ Kur'an'ı tertîl ile okuma sırf tedebbür/anlamı inceden inceye düşünme için müstehap değildir. Zira Arap olmayan ve Arapçayı bilmeyenler için de kıraatlerinde tertîli gözetmeleri gerekir. Bu durum Kur'an'a saygı yönüyle daha gerekli ve kalpte etki yapmaya daha elverişlidir. Ayrıca bu durum Kur'an'ın şânını yüceltme ve Allah'ın emrine özeni de ifade eder. ⁶⁴Allah Rasûlü ve Asr-ı Saâdet Müslümanları, Kur'an okurken, sanki Allah ile iletişim halindeymiş ve onunla konuşuyormuş gibi anlam odaklı bir okuyuş gerçekleştiriyorlar, anladıkları âyetlere de amelle hayat kazandırıyorlardı.⁶⁵

3- Rivâyet ve Dirâyet Tefsirlerinde Tertîl Âyetleri

⁶² Zerkeşî, *age.*, , I/306; Suyûtî, *age.*, s.265.

⁶³ Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, "İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn" (trc. Ali Arslan), Merve Yayınevi, İstanbul, 1993, I/801-812.

⁶⁴ Şaycı, Ömer Halife, "el-Mu'cemü't-Tecvidiyyü li Eşheri'l-Elfâzi İlmi't-Tecvid", Birinci Baskı, 1431/2010, s.77; Fırat, *agm.*, s. 24; Nasr, *age.*, s.15.

⁶⁵ Soysaldı, H. Mehmet, "Kur'an-ı Kerim'i Nasıl Okumalıyız?", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, sayı:4, s. 145-166.

Kur'an âyetlerinin hepsi aynı açıklıkta olmadığından anlaşılması da aynı derecede kolay veya aynı derecede zor değildir. Bazı âyetler ilk okuyuşta gayet açık olduğundan hemen anlaşılırken bazıları için bu durum söz konusu olmamaktadır. İslamiyetin gelişmesi ve coğrafi açıdan sınırlarının genişlemesiyle Arap olmayan ve bu dile yabancı pek çok insanın müslüman olması; Kur'an'ın onların anlamaları için kendi dillerine çevrilmesine, açıklanmasına ve hatta tefsir edilmesine ihtiyaç hissettirmiştir.

Her insanın sahip olduğu bilgi ve kültür düzeyi, kavrama ve muhakeme gücü farklı farklıdır; buna göre Kur'an'ı anlayış ve yorumları da farklı olacaktır. Keza kişisel özellikleri, yaşadıkları dönem, buldukları çevre ve yetişme tarzları bu farklılaşmanın sebeplerinden sayılabilir.⁶⁶ Bu farklılaşma kendisini tefsirde de göstermiş sonuçta dil ağırlıklı edebî tefsirler⁶⁷, fikhî/hukukî ağırlıklı ahkâm tefsirleri⁶⁸, mezhebî görüşleri öne çıkaran tefsirler⁶⁹, sosyolojik tefsirler⁷⁰, ilmi gelişmelerin ağırlıklı olarak ele alındığı bilimsel tefsirler⁷¹, işâri ve tasvufî görüşlerin bulunduğu tefsirler⁷², rivâyet⁷³ ve dirâyet⁷⁴ özelliği taşıyan tefsirler yazılmıştır.

⁶⁶ Demirci, Muhsin, “*Tefsir Tarihi*”, İFAV., Altıncı Baskı, İstanbul 2010, s.117; Çetin Abdurrahman, “*Kıraatların Tefsire Etkisi*”, Marifet Yayınları, İstanbul, 2001, s.32.

⁶⁷ Ma'mer b. el- Müsennâ'nın *İrâbu'l-Kur'an'ı*; Ebû Zekeriyâ Yahya b. Ziyâd el- Ferrâ'nın *Meâni'l-Kur'an'ı*, İbn Kuteybe'nin *Te'vilü Müşkili'l-Kur'an'ı*, Ebû Bekir Bakillânî'nin *İcâzü'l-Kur'an'ı* vb.

⁶⁸ Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin, Ebû Bekir el-Cessâs'ın ve Ebu Bekir İbnü'l-Arabî'nin, *Ahkâmü'l-Kur'an* isimli eserleri; Kurtubî'nin *el- Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an'ı* vb.

⁶⁹ Kâdî Abdulcabbâr'ın *Tenzihu'l-Kur'an ani'l- Matâin ve Müteşâbihu'l-Kur'an'ı*, Zemahşerî'nin *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil'i*, Ebû Ali et-Tabersî'nin *Mecmau'l-Beyân'ı*, vb.

⁷⁰ Seyyid Kutup'un *Fî Zilâli'l-Kur'an'ı*, Ebu'l-Alâ el- Mevdüdü'nin, *Tefhimü'l-Kur'an'ı*, Said Havvâ'nın *el-Esâs fi't-Tefsiri* vb.

⁷¹ Tantâvî el-Cevherî'nin *el-Cevâhir fi't-Tefsiri'l-Kur'an'ı* vb.

⁷² Sehl b. Abdillâh et-Tüsterî'nin *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim'i*, Ebû Abdurrahman'ın *Hakâiku't- Tefsiri*, Ebu'l-Kasım el- Kuşeyrî'nin *Letâifu'l-İşârât'ı*, Ebu Hâmid el-Gazzâlî'nin *Cevâhiru'l-Kur'an'ı*, Şihâbüddin es-Sühreverdî'nin *Nuğbetü'l-Beyân'ı* vb.

⁷³ İbn Cerir Et- Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'an'ı*, Ebu'l-Leys es-Semerkandî'nin *Bahru'l-Ulûm'u*, İbn Kesir'in *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim'i*, Celâlüddin es-Suyûtî'nin *ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsiri bi'l-Me'sûru*

a. Rivâyet Tefsirlerine Göre Tertîl Âyetlerinin Yorumlanması

Muhtevaları ve müfessirlerin metotları göz önüne alındığında Kur'an âyetlerini yine Kur'an'ın başka âyetleriyle, Peygamber Efendimiz'in hadisleriyle ve sahabenin sözleri ve görüşleriyle açıklayan tefsirlere genellikle Rivâyet Tefsirleri denilir. Bu tür tefsirlere **Naklî Tefsir** veya **et-Tefsîr bi'l-Me'sûr** da denir.⁷⁵

Bu tefsirlerin en önemli ve hacimli olanlarından biri olan Taberî tefsirinde, Furkân Sûresi 32. âyette geçen **"...Biz onu, tertîl üzere (ağır ağır) okuduk"** kısmıyla ilgili: *Biz onu sana aheste aheste okuduk ki sen onu iyice belleyesin ve ezberlemiş olasın*⁷⁶ şeklinde bir açıklamayla yetinmiştir. Konuyla ilgili detaylı açıklamalarına Müzzemmil Sûresinin 4.âyetinin tefsirinde rastlıyoruz.

Taberî (310/922), Müzzemmil Sûresi'nde geçen **tertîl** ifadeleriyle ilgili; *"Âyet-i kerimede Rasulullah'ın, Kur'an'ı tane tane ve ağır ağır okuması emredilmektedir."* dedikten sonra şu rivâyetlere yer vermiştir:

Cemâlüddin el-Kâsımî'nin *Mehâsinü't-Te'vil'i* vb.

⁷⁴ Ebû Mansûr el-Mâturidî'nin *Te'vilâtu Ehli's-Sünne'si*, Abu'l-Hasen el-Maverdî'nin *en-Nüket ve'l-Uyûn'u*, Fahrüddin er-Râzî'nin *Mefâtihu'l-Ğayb'i*, Abdullah b. Ömer el-Beydâvî'nin *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil'i*, Ebu'l-Hayyân el-Endülüsî'nin *el-Bahru'l-Muhî'i* Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili* vb.

⁷⁵ Zerkânî, Muhammed b. Abdülazîm, *"Menâhilü'l-Irfân fî Ulûmi'l-Kur'an"*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, İkinci Baskı, Beyrut, 1424/2004, II/281 Kattân, Menna' Halil, *"Mebâhîs fî Ulûmi'l-Kur'an"*, Mektebetü'l-Mearif, Üçüncü Baskı, Riyad, 1421/2000, s.358; Cerrahoğlu İsmail, *"Tefsir Usulü"*, Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1991, s. 229; Şimşek M. Sait, *"Günümüz Tefsir Problemleri"*, Kitap Dünyası, Onuncu Baskı, Konya 2011, s.42; Demirci, *age.*, s. 126; Çetin, *age.*, s.39; Pak, Zekeriya, *"Rivâyet Ağırlıklı Tefsirler"* *Tefsir El Kitabı*(Editör: Mehmet Akif Koç), Grafiker Yay., Ankara 2012, s. 175,176; Karaçam, *"Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kıraatların Yorum Farklılıklarına Etkisi"*, İFAV, İstanbul, 1996, s. 50,52; Öge, Ali,Dereli M. Vehbi, *age.*, s. 58.

⁷⁶ Taberî, Muhammed b. Cerir, *"Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an"*, Matbaat-ü Mustafa el-Banî el- Halebî, İkinci Baskı, Mısır, 1373/1954, XIX/10-11.

İbn Abbas (68/687), el-Hasan el-Basri(110/728) ve Katâde'ye (117/735) göre tertil, “Kur'an'ı açık seçik okumak/tebyîn”; Mücâhid'e (103/721) göre ise “Kur'an'ı ara vermeden peşpeşe okumaktır.”

Rasûlullah, Kur'an'ı iyi anlamak için tane tane/harf harf ve yavaş yavaş okurdu. Efendimizin tertil ile/tane tane okuyuşu; okunan sürenin sanki olduğundan daha uzun bir süre gibi algılanmasına sebep teşkil ettiğini ifade eden Hz. Hafsa rivâyetine yer vermiştir.⁷⁷

Enes b. Malik'ten Rasûlullah'ın Kur'an'ı nasıl okuduğu soruldu. Enes: “Rasûlullah Kur'an'ı uzatarak okurdu.” dedi. Sonra Enes “Bismillahirrahmanirrahim” dedi ve “Bismillah” “er-Rahmân” “er-Rahîm” diye uzatarak okudu.⁷⁸

Ümmü Seleme'den de buna benzer bir rivâyeti⁷⁹ aktardıktan sonra Taberî, Kur'an okumanın estetik yönüyle ilgili olarak; *Kur'an okurken güzelce okumak, Kur'an'ı sesiyle güzelleştirmek İslami âdaptandır, görüşünü aktarır ve konuya Peygamber Efendimiz “Kur'an'ı güzel okuyan kimse, şerefli ve itaatkâr kimselerle (meleklerle) beraberdir.⁸⁰ Kur'an'ı sesinizle güzelleştirin⁸¹ sözleriyle açıklık getirmeye çalışır.*

Peygamber Efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde de:

“Kur'an'ı güzel sesiyle okumayan bizden değildir” bu-
yurmuştur.⁸²

Taberî tertil lafzının gereği âyetlerdeki Kur'an'ı tertil ile okuma emrini: Ağır- ağır okumak, aheste- aheste okumak, açık bir şekilde anlaşılır okumak, uzatarak/med ederek okumak, dura- dura okumak, sesi güzelleştirmek suretiyle güzel sesle okumak şeklinde tefsir etmiştir.⁸³

⁷⁷ Hocaoğlu, Mustafa, “Okuma ve Anlama Üzerine:Kur'an Tilâvetiyle ilgili Bazı Kavram ve Rivâyetlerin Değerlendirilmesi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Mayıs-Ağustos, 2012, c.12, sy., 2, s.227.

⁷⁸ Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'an*, 29.

⁷⁹ Tirmizî, *Kıraat*, 1, *Sevâbü'l-Kur'an*, 23; *Fedâilü'l-Kur'an*, 23; Ebû Davûd, *Vitr*, 20.

⁸⁰ Buhârî, *Kitabü't-Tevhîd*, 52; Müslim, *Müsâfirin*, 243.

⁸¹ Buhârî, *Kitabü't-Tevhîd*, 8; İbn Mâce, *İkâme*, 1; Nesâî, *İftitâh*, 83; Ahmed b. Hanbel, *age.*, IV/283.

⁸² Buhârî, *Kitabü't-Tevhîd*, 44. Ebû Davûd, *Vitr*, 20.

⁸³ Taberî; *age.*, XXIX/126-127.

Ebu'l-Leys es- Semerkandî (373/ 993) konuyla ilgili Furkan Sûresi 32. âyetinde yer alan *رَتَّلَاهُ تَرْتِيلًا* ifadelerini “çok açık beyan etmek, peşi sıra takip etmek” şeklinde anlamıştır.⁸⁴ Tertil, ona göre harf- harf okumaktır.⁸⁵

Hüseyin b. Muhammed el-Beğavî (516/1122) ise yukardaki âyette geçen *رَتَّلَاهُ تَرْتِيلًا* kısmını şu rivâyetlerle tefsir etmiştir:

“İbn Abbas dedi ki: “Onu/*Kur'an*'i açıkça beyan ettik.” Nehaî, el-Hasan el-Basrî ve Katâde'den yaptığı rivâyete göre tertil “*Bir ayeti sonraki ayetten iyice ayırmaktır.*”⁸⁶ Beğavî, tertili, dikkatlice düşünme ve yavaş yavaş sukunet ile ilerlemek olarak açıklamıştır.⁸⁷

Müzzemmil Sûresi 4. âyetin tefsirinde ise Beğavî, Furkân Sûresi'nde İbn Abbas'tan yaptığı rivâyeti tekrar eder. Mücâhid'in görüşünü nakleder: *Tertil, kıraatte çok yavaş ilerlemektir.* Katâde: “*Kıraatte çok iyi bir tespitte bulunmaktır.*” demiştir. Bu açıklamalardan sonra Enes'ten gelen ve çoğu müfessirin tekrar ettiği rivâyeti Beğavî de tefsirine almıştır.⁸⁸

İbn Mes'ud'un gece bir rekatta mufassal sureleri okudum diyen bir kimseye: Kur'an'ı şiir gibi çok hızlı bir şekilde mi? Onu kuru hurmaları saçar gibi saçmayın, şiir gibi hızlı okumayın. Acayiplikleri üzerinde durun, kalplerinizi harekete geçirin. Hemen sûreyi bitirmeyi düşünmeyin” dediği rivâyet edilir.⁸⁹

Kurtübî, (671/1273) tertil kelimesinin düzenlemek, tertib etmek gibi anlamlarını dikkate almış ve âyeti⁹⁰ düzenli okumak şeklinde tefsir etmiştir.⁹¹ Yine Kurtübî, Müzzemmil Sûresi'nde geçen tertil lafzını ise “*harf- harf, ağır-*

⁸⁴ Semerkandî, Ebu'l-Leys Muhammed b. Ahmed İbrahim, “*Bahru'l-Ulûm*”, (thk. Adil Ahmet Abdülmevcüt), Dâru Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Lübnan, 1413/1993, II/460.

⁸⁵ Semerkandî, *age.*, III/417.

⁸⁶ Beğavî, Hüseyin b. Muhammed, “*Meâlimü't- Te'vîl*”, Dâru İbn Hazm, Birinci Baskı, 1423/2002, s.926.

⁸⁷ Beğavî, *age.*, s. 926.

⁸⁸ Beğavî, *age.*, s. 1356.

⁸⁹ Beğavî, *age.*, s. 1356.

⁹⁰ Furkân, 25/32.

⁹¹ Kurtübî, Muhammed b. Ahmed, “*el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*,”Dâru'l-Kütüp, Kahire 1387/1967, XIII/29.

ağır/acele etmeden ve anlaşılır bir şekilde anlamlarını düşünerek okumak” olarak açıklamıştır.⁹²

İbn Kesir (774/1373) de ilgili âyeti⁹³ Katâde'den “Onu tam gerektiği şekilde açıkladık”, Abdurrahman b. Zeyd'den “Onu iyice tefsir ettik”, şeklinde iki rivâyetle tefsir etmiştir.⁹⁴

Müzzemmil Sûresi 4. âyetinin tefsirinde ise İbn Kesir, şu açıklamaları yapmıştır: Kur'an'ı ağır okumak demek, tane tane, yani onu sakince okumaktır. Böyle okumak onu (Kur'an'ı) anlayıp düşünmene yardım eder. Peygamberimiz de böyle okurdu. Bu açıklamasını da Hz. Aişe'nin şu sözleriyle desteklemiştir: O, sûreyi ağır ağır okurdu öyle ki (okunan sûre) kendinden daha uzun olan sûre'den sanki daha uzun olurdu.⁹⁵ Rasûlullah'ın okumasıyla ilgili Hz. Enes'ten gelen rivâyeti, İbn Kesir de tefsirine almıştır.⁹⁶ Hz. Enes'in “Kur'an hafızına: Oku ve yüksel...” rivâyeti⁹⁷ de yine İbn Kesir tefsirinde tekrar edilen rivâyettir.

İbn Kesir, kendi görüşünün Kur'an'ın tane tane ve güzel güzel sesle okunması olduğunu belirttikten sonra, bu şekilde Kur'an okumanın müstehap olduğunu vurgulamıştır. Taberî'de de geçen “Kur'an'ı sesinizle süsleyin.”⁹⁸ “Kur'an'ı teğanni ile okumayan bizden değildir.”⁹⁹ rivâyetlerine yer vermiş ve âyetin tefsirini İbn Mes'ud'un naklettiği iki rivâyetle bitirmiştir: “Onu(Kur'an'ı) kuru hurma saçar gibi saçmayın, şiiir gibi hızlı okumayın. Acayıplıkları üzerinde durun, kalplerinizi harekete geçirin. Hemen sûreyi bitirmeyi düşünmeyin.”, “İbn Mes'ud'a bir adam geldi: Ben mufasssal sureleri bir rekâtta okudum, dedi. O da: Şiiir gibi hızlı okudun... diye cevap verdi.”¹⁰⁰

⁹² Kurtubî, age., XIX/37-38.

⁹³ Furkân, 25/32.

⁹⁴ İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer, “Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm”, (İbrahim Şemsüddin), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1420/1999, VI/99.

⁹⁵ Bu açıklama Taberî'de Hz. Hafsa'dan rivâyet edilmiştir.

⁹⁶ İbn Kesir, age., VIII/261.

⁹⁷ Tirmizî, *Sevâbü'l-Kur'an*, 18; Ebû Dâvud, *Vitr*, 20.

⁹⁸ Buhârî, *Kitabüt-Tevhîd*, 8; İbn Mâce, *İkâme*, 1; Nesâî, *İftitâh*, 83; Ahmed b. Hanbel, age., IV/283.

⁹⁹ Buhârî, *Kitabüt-Tevhîd*, 44; Ebû Dâvud, *Vitr*, 20.

¹⁰⁰ Buhârî, *Ezan*, 106. İbn Kesir, age., VIII/ 261-262.

Seâlibî (876/1471) tertîli: “*Peşpeşe gelen iki şeyin arasını ayırmak*” olarak ifade etmiştir.¹⁰¹ Müzzemmil Süresi 4. âyetinde konuyu biraz daha detaylandırmış ve şu açıklamalara yer vermiştir: Acele etme ve harflerin arasını ayır ki sana açık hale gelsin, bundan maksat manaların anlaşılması ve düşünme için genişlik oluşturmaktır. Bu sayede kalp yumuşar ve rahmet ve nur taşmaya başlar. “*Peygamberimizin Kur’an okuyuşu tertil üzereydi öyleki bir kişi okurken harfleri saymak isterse sayabilirdi*” diyerek tertilin dinleyen muhatabta oluşturacağı etkilerden bir kısmına işaret etmiştir. Seâlibî, tertil ile Kur’an okumanın saygı ve ihtiram açısından acele ederek Kur’an okumaya göre daha etkili olduğuna işaret etmiştir. Ona göre Kur’an okumaktan maksat tefekkürdür. Tefekküre bu hususta tertil yardımcı olur. Üç günden daha az bir zamanda Kur’an’ı baştan sona hatmetmenin¹⁰² arzu edilen tertile engel olacağı kanaatindedir.¹⁰³

Suyûtî (911/1505) ise Furkan Süresi 32. âyetinde geçen tertîli, tebyîn manasına almış¹⁰⁴ ve Müzzemmil Süresi 4. âyetinde ise tertil kelimesinin tersil¹⁰⁵ ve tebyîn¹⁰⁶ manalarına geldiğini söyleyerek tertil ile Kur’an okumanın, Kur’an’i süsleyeceğini belirtmiştir.¹⁰⁷

Kasımî (1332/1914)’de Furkan Süresi 32. âyetinde yer alan tertil kelimesi hakkındaki açıklamasını kısa ve öz olarak belirtmiştir. “*Yani onu tafsilatli şekilde açıkladık*”. Ona göre tertil’in değişmeyen bir hale dönüşmesi/meleke haline gelmesi ancak kalbin içinde yerini bulması ile mümkündür.¹⁰⁸

¹⁰¹ Seâlibî, Abdurrahman b. Muhammed, “*el-Cevâhiru’l-Hisân*”, (Adil Ahmet Abdülmevcüt), Dâru İhyâ’it-Türâsi’l- Arabî, Birinci Baskı, Beyrut, 1418/1997, IV/209.

¹⁰² Ebû Dâvud, *Kıraat*, 1; Tirmizî, *Kıraat*, 13; İbn Mâce, *İkâme*, 178; Ahmed b. Hanbel, *age*, XI/165.

¹⁰³ Seâlibî, *age.*, V/501.

¹⁰⁴ Suyûtî, Celâlüddin, “*ed-Dürri’l-Mensûr fi’t-Tefsîri bi’l-Me’sûr*”, el-Mektebetü’l-İslamiyye, Tahran, trs, V/70.

¹⁰⁵ Yavaş yavaş, sukunet ile ilerlemektir.

¹⁰⁶ Açıklamak, izah etmek, bir şeyi duyurmak ilan etmektir. Kıraatte harfleri açık açık telaffuz etmektir.(bkz. Fırat, Yavuz, “Kıraat Tertil ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması” *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 13, yıl 2002, s. 263.)

¹⁰⁷ Suyûtî, *age.*, VI/277.

¹⁰⁸ Kasımî, Muhammed Cemalüddin, “*Mehâsinü’t-Te’vîl*”, (haz. Muhammed

Kasimî, Müzzemmil Sûresi'ndeki "tertil"i "iyice açıklamak¹⁰⁹ ve üzerinde ağır ağır ilerlemek" olarak tefsir etmiştir. Zemahşeri (438/1143) der ki: "Kur'an'ın tertili, ağır ağır ilerleme ve hakkını verme üzerine, onu kıraat etmektir. Kelimelerin güzel söylenmesi, harekeleri doyurma ve okuyuşu yerli yerince yapmaktır. Yine okuyuş çok hızlı olmamalı ve açıkça söylemeyi de bozmamalıdır".¹¹⁰ Kasimî, tenbih başlığı altında Suyûti'nin: "Bu âyette Kur'an'ın tertil ile okunmasından hoşnut olma durumu vardır. Rasûlullah, kıraati âyet âyet keserdi. Çünkü kıraat, harf- harf açmaktır... Efendimiz âyetler üzerinde dururdu" gibi görüşlerine yer vermiştir.

Kasimî, Müzzemmil Sûresi 4. âyetin tefsirine şu şekilde devam etmektedir: " Bu âyet ile tertil ve tedebbüre işaret edilmektedir. Bu şekilde az yapılan bir kıraat, hızlıca çok yapılan kıraatten daha faziletlidir. Çünkü kıraatten maksat, onu anlamak ve tedebbür etmektir. Üzerinde iyice kafa yormak ve onunla amel etmektir. Süratli bir şekilde çok yer okumaktan, tertil ve tedebbürle az okumak daha iyidir: Tertil ve tedebbürle okumanın sevabı nitelik bakımından çoktur; tertilsiz çok okumanın sevabı nicelik (adet) bakımından fazladır. Bu şuna benzer: Kişi büyük bir cevheri infâk eder yahut değerli bir köleyi hürriyetine kavuşturur. Bir başkası da çok miktarda para infâk eder, çok sayıda sıradan köleleri özgürlüklerine kavuşturur. Her iki kişinin alacakları sevap nitelik ve nicelik açısından farklı olacaktır."¹¹¹

Birçok tefsirde bulunan İbn Mes'ud'dan gelen rivayeti, Kasimî de tefsirine almıştır. İbn Mes'ud der ki: "Kur'an'ı şiir okur gibi okumayın. Kuru hurma saçar gibi onu saçmayın, yaymayın. Onun mükemmellikleri üzerinde durun. Onu

Fuâd Abdalbâkî), Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Birinci Baskı, 1376/1957, XI/4576.

¹⁰⁹ Furkan Sûresi'ndeki tefsiri "Yani onu tafsilatli şekilde açıkladık..." şeklindeydi. (Kasimî, *age*, XI/4576.)

¹¹⁰ Kasimî, *age*. XVI/5959.

¹¹¹ Hâdimî, *age*. s.44; Akpınar, Ali, "Kur'an-ı Kerim'de Okuma(Kıraat) Lafızları", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2. sayı, Sivas, 1998, s. 218.

kalplere yerleştirin. Sizden hiç kimse zihnini başka şeyler ile meşgul etmesin".¹¹²

Rivâyet tefsirlerinde genel olarak Furkan Sûresi 32. âyeti ve Müzzemmil Sûresi 4. âyeti hakkında bu görüşlere yer verilmiştir. Hemen hemen rivâyet özelliği taşıyan tefsirlerin çoğu Hz. Hafsa, Hz. Ümmü Seleme, Enes ve İbn Mes'ud rivâyetlerine yer vermişlerdir. Tertil kelimesinin dil açısından detaylı açıklamasını yapmamaları ve konuyla ilgili tecvîd ve kıraat âlimlerinin görüşlerine yer vermemeleri bu tür tefsirlerin, tertil âyetlerini açıklamaları hususunda eksiklikleri olarak görülebilir.

b. Dirâyet Tefsirlerine Göre Tertil Âyetlerinin Yorumlanması

Rivâyet tefsirlerinin kullandığı kaynaklara (Kur'an, Hadis, sahabe sözleri ve görüşleri) ilaveten dil, edebiyat, mantık, kıyas gibi diğer ilim dallarından istifade edilerek yazılan tefsirlere Dirâyet Tefsirleri denilir. Bu tür tefsirlere **et-tefsîr bi'r-re'y** veya **et-tefsîru'l-aklî** de denir.¹¹³

(كَذٰلِكَ لِنُذَكِّرَ بِهٖ فَاٰذِكُمْ وَرٰكِنٰهٗ تَرْيٰلًا)¹¹⁴ âyeti ile ilgili olarak Kur'an'ın parça parça indirilmesi ve tertil ile okunma hikmetini Zemahşeri (538/ 1143) şöyle açıklamaktadır: "Parça parça göndermekle, O'nu anlayasın ve ezberleyesin diye kalbini kuvvetlendirmeyi amaçlıyoruz. Çünkü bu şekilde, bir şeyden sonra bir şeyi öğrenip ezberlemek, o şeyi anlamada kalbe kuvvet verir. Eğer bir defada vahyedilseydi, ezberlemesi ve anlaması zor olacaktı. Rasûlullah'ın durumu, Mûsa, İsa ve Davûd (as)'dan farklı idi. Rasûlullah ümmî idi, okuma yazması yoktu, oysa onlar hem okuyor, hem de yazıyorlardı. Hiç şüphesiz O'nun ezberlemeye ve yazmaya ihtiyacı yoktu. Bu sebeple yirmi veya yirmi üç senede parça parça

¹¹² Kasimî, *age.*, XVI/5959.

¹¹³ Zerkânî, *age.*, II/293-294; el- Kattân, *age.*, s.358-359; Cerrahoğlu, *age.*, s.230; Şimşek M. Sait, *age.*, s.42-43; Demirci, *age.*, s. 159-160; Polat, A. Fethi, "Dirâyet Ağırlıklı Tefsirler" *Tefsîr El Kitabı*(Editör: Mehmet Akif Koç), Grafiker Yay., Ankara 2012, s.189-190; Karaçam, *age.*, s. 54-55; Çetin, *age.* s.39; Öge, Ali, Dereli M. Vehbi, *age.*, s. 58.

¹¹⁴ Furkan Sûresi 25/32.

vahyedildi.” Zemaşşerî aynı zamanda bu âyeti: “Kur’an’ın kırâatinin tertille olmasını, O’nu tertille okumasını emrettik.” şeklinde yorumlamıştır.¹¹⁵ Kur’ân’ın tertilini açıklarken, onu peş peşe gelen seyrek dizilmiş dişlere benzetmiş; Kur’ân’ı, hareketleri doyura doyura, harfleri açık bir şekilde, yavaş yavaş, hakkını vererek okuma şeklinde tanımlamıştır.¹¹⁶

Mâturîdî (333/944) de Furkan Sûresi’ndeki tertil kelimesinin, Müzzemmil Sûresi’ndeki tertille aynı olduğunu, Kur’ân’ın ağır ağır, tane tane okunması anlamına geldiğini söyler. Kur’ân’ın tertille indirilmesi, kolay ezberlemek ve ezberlediğini hatırlamak, bir de Kur’ân’daki mânâ ve hikmetlerin, dikkatle O’na kulak verenin kalbine yerleşmesi içindir.¹¹⁷ Mâturîdî, tertilin kelâm sahibi Allah tarafından, Kur’ân’ı okumaya hasredilmiş bir okuyuş tarzı olduğunu söyler ve رَتَّلَ kelimesinin “Kur’ân’ı iyice incele, araştır, üzerinde düşün” anlamında olduğunu ve bu âyetin “harf harf keserek Kur’ân’ı oku” şeklinde anlaşılması gerektiğini belirtir.¹¹⁸

Mâturîdî’nin yaptığı te’vile göre tertil, Kur’ân’ın tanziminin güzelliğini fark etmek, hikmetlerine hayran kalmak ve mânâları üzerinde durup düşünmek anlamını içerir. O’ndaki mânâların inceliklerine okuyanı da, dinleyeni de en çok yaklaştıran şey, tertildir.¹¹⁹

Râzî (606/1209) Müzzemmil Sûresi 4. âyetteki letâifi şöyle anlatır: “Bil ki Allah Teâlâ, Hz. Peygamber (sav)’e gece namaz kılmasını emredince, o âyetlerin hakikatleri ve incelikleri hususunda iyice düşünebilmesi için, Kur’ân’ı ‘tertil’ ile (tane tane) okumasını emretmiştir. Binâenaleyh Allah’ın zik-

¹¹⁵ Zemaşşerî Ebi’l-Kâsım Muhammed b. Ömer, “*el-Keşşaf an Hakâiki Ğavâmizi’t- Tenzil ve Uyûni’l-Ekâvili fi Vücûhi’t-Te’vil*”, (thk. Adil Ahmet Abdülmevcut), Dâru’l-Ubeykan, Birinci Baskı, Lübnan, 1418/1998, IV/348-349.

¹¹⁶ Zemaşşerî, *age.*, IV/ 348-349, VI/241.

¹¹⁷ Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Mâturîdî, “*Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm el-Müsemmâ Te’vilâtü’l-Ehli’s-Sünne*” (thk. Fatma Yusuf el-Haymî), Birinci Baskı, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1425/2004, III/502.

¹¹⁸ Mâturîdî, *age.*, V/289.

¹¹⁹ Mâturîdî, *age.*, V/290.

rine vuslat sağlanınca, kişi Allah'ın azâmet ve celâlini anlar. Va'd ve va'idine vuslat sağlayınca da ümit ve korku elde edilmiş olur. Bu durumda da mârifetullah nuru ile kalbi aydınlanmış olur. Kur'an'ı hızlı okumak ise, kişinin O'nun mânâlarına vukuf sağlayamadığını gösterir."¹²⁰

Ebü'l-Hasen el-Maverdî (450/1058) Furkan Sûresi'ndeki tertil âyetini tersil, tefrik, tafsîl, tefsîr ve tebyîn olmak üzere beş ayrı te'vîlle açıklamıştır.¹²¹ Müzzemmil Sûresi'nde ise bu te'vîl sayısı üçe inmiştir. Tertil et emrini: "*Kur'an'ı açıkla, tefsîr et ve lafızlarını değiştirmeksizin nazmının gereklerini yerine getir*" şeklinde açıklamıştır.¹²²

Râzî, tefsirinde Kur'an'ın inkârcılara verdiği cevabı çeşitli şekillerde îzah etmiş, ilk olarak, Hz. Peygamberin okuma yazma bilmemesi nedeniyle Kur'an'ı ezberlemesi zor olmasın, sağlam ezberlesin; yanılmaktan ve O'nu az okumaktan uzak olsun diye Kur'an'ın parça parça indirildiğini söylemiştir. Yine azar azar indirilmesiyle, insanlara O'nun hükümlerinin hafifletildiğini, her parçasının, indirildikçe kâfirlere meydan okuduğunu belirtir. Hz. Peygamberin Cebrail'i her gördükçe kalbinin kuvvet kazanmasını ve Cebrail'in de Allah Kelâmı'nı her indirdiğinde şeref yönünden yükselmesini de bir hikmet olarak gösterir.¹²³ Kur'an'ın okunmasının aceleyle olmayacağını belirten Râzî, tüm harflerin anlaşılır bir şekilde telaffuz edilmesi ve işba' ile Kur'an okumanın tamam olacağı görüşündedir.¹²⁴ Tertilin, bir şeyi sırası üzere, tek tek yapmak demek olduğunu, *تَتْرُكُ رَتْلًا* deyiminin güzel bir şekilde dizilen anlamına geldiğini, kelâmda tertilin ise, yavaş yavaş, itinâlı davranarak, güzelce okumak şeklinde anlaşılması gerektiğini aktarır.¹²⁵

¹²⁰ Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer, "*et-Tefsîru'l- Kebîr el-Müsemmâ Me'fâtihu'l-Gayb*", Dâr-u İhyâi't-Terâsi'l-Arabî, 2.Baskı, Beyrut, 1997, X/682.

¹²¹ Maverdî, Ali b. Muhammed, "*en-Nüket ve'l-Uyûn*", (Abdulmaksûd b. Abdurrahîm), Dâr-u Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trs., 4/144.

¹²² Maverdî, *age.*, 5/126. Bu manalara ulaşmasında şu âyetlerden faydalanmış olabilir: İsrâ, 17/12(tafsîl), 106 (tefrik, tersil); Furkan Sûresi 25/33(tefsîr); Beyyine, 98/1(tebyîn);

¹²³ Râzî, *age.*, VIII/457.

¹²⁴ Râzî, *age.*, XXX/173.

¹²⁵ Râzî, *age.*, X/682.

Beydâvî (685/1286), Furkan Sûresi 32. âyetindeki tertili, Kur'ân'ın azar azar indirilmesi olarak açıklamış ve âyeti "O'nu sana tane tane, yavaş yavaş, yirmi veya yirmi üç yılda okuduk." şeklinde yorumlamıştır.¹²⁶ Müzzemmil Sûresi 4. âyeti hakkında ise şöyle der: "Kur'ân'ı yavaş yavaş ve harflerin arasını açacak şekilde oku. Öyle ki dinleyici harfleri sayabilsin."¹²⁷

Nesefî (710/1310), Furkan Sûresi 32. âyetindeki tertili şöyle açıklar: "Vahyin sürekli gelmesiyle kalbini sıkıntılara karşı dayanıklı kıldık. Çünkü seven kalp, sevdiğinin yazdıklarıyla sükûn bulur." Nesefî, tertil ile okunması konusunda da "Böylece o, Kur'ân'ı âyet- âyet, dura- dura okuduk, kısımlara ayırdık yahut yavaş- yavaş tertille okunmasını emrettik." anlamına geldiğini, tertilin de lâfzen, açıklayarak, sağlam bir şekilde okumak demek olduğunu zikretmiştir.¹²⁸ Nesefî, Müzzemmil Sûresi 4. âyetinin tefsirinde de şu açıklamalara yer vermiş; *كَلَامٌ مُرَتَّلٌ* (mürattel kelâm) tanımlamasının, eşit bir şekilde sıralanmış dişler gibi düzenli ve itinâlı bir söz anlamında olduğunu; Kur'ân'ın da, harekeleri tam söylenerek, vakıfları korunarak ve harfleri tam belli edilmek suretiyle hakkıyla okunmasının emredildiğini vurgulamıştır.

129

Hâzin'in (741/1340) yorumu: "Hz. Peygamber için daha anlaşılır ve O'nunla amelini daha kolay olması için parça parça okuduk (indirdik)." şeklindedir.¹³⁰ Tertil kelimesinin durmak, ağır davranmak, okuyuşu harf harf gerçekleştirmek; tahkik, işba' ve meddin bazısını bazısına tercih etmek olduğunu zikretmiştir.¹³¹ Hâzin, Allah'ın öncelikle gece kal-

¹²⁶ Hanefî, Mustafa Muhammed b. Mushihiddîn, "Haşiytü Muhyiddîn Şeyhzâde Alâ tefsiri'l- Kâdi Beyzâvî" (Muhammed Abdulkadir Şahin), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1419/1999, VI/289.

¹²⁷ Hanefî, *age.*, VIII/376.

¹²⁸ Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, "Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil", Dâr-u İbn-i Kesir, Birinci Baskı, Beyrut, 1426/2005, II/536.

¹²⁹ Nesefî, *age.*, III/555-556.

¹³⁰ Hâzin, Alâeddîn Ali bin Muhammed bin İbrâhim bin Halil eş-Şeyhî el-Bağdâdî, "Lübâbü't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil", Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1307, III/454-455.

¹³¹ Hâzin, *age.*, IV/421.

kışını, daha sonra da tertil ile Kur'ân okumayı emretmesindeki hikmetin, kalb huzuru ile, âyetlerin mânâ ve hakikatlerini teemmül ve tefekkür ederek namaz kılabilmesi olduğunu belirttikten sonra açıklamalarına şöyle devam eder: “Bunun yanı sıra (Kur'an okuyan kimse) Allah'ı zikrettiği zaman, O'nu zikretmenin yüceliğini kalbinde hisseder, cennet ve cehennemi zikredince korku ve ümit hasıl olur, mesel ve kıssaları zikredince itibar hasıl olur, marifetin nuruyla kalb aydınlanır. Kırâatte hızlı olmak, bunları sağlayamaz.”¹³²

Peygamberimiz'e büyük bir sorumluluk yüklenmiş bu sorumluluğun zorluklarına göğüs gerebilmesi için de gece namazı kendisine emredilmişti.¹³³ Gece ibadetinin bel kemiği ise Kur'an tilâvetidir. Bu bağlamda Peygamber'den Kur'an'ı tertil üzere/tane tane okuması istenmektedir. Kur'an'ın acele edilmeden tane tane okunması, sadece harflerin mahreçlerine riayet ederek lafız olarak okunması değil, kalp huzuruyla anlatılanları anlamaya çalışarak ve anlatılanlar üzerinde düşünerek okunmasıdır. Örneğin Allah'tan söz edildiğinde kişinin kendisinin de yaratıcısı olan Allah'ın büyüklüğünü hissetmesi, müjde ve tehdit âyetleri geçtiğinde kalbinde sevinç veya ürperti duyması, emir ve yasaklardan söz edildiğinde hayatında bunlara ne kadar riayet ettiğinin muhasebesini yapması, kısacası Kur'an'la canlı bir iletişime geçmesidir.

Sait Şimşek, tefsirinde bu açıklamalardan sonra Mâturîdî'den nakil de bulunur ve Kur'an sadece kıraatinin güzelleştirilmesi için indirilmemiştir. O üç şey sebebiyle okunur:

a- Kıyamete kadar korunup kaybolmasın diye.

b- Anlatılanlardan ibret alınsın, onda yer alan Allah'ın kulları üzerindeki hakları ve birbirleri üzerindeki hakları gibi ahkâm anlaşılсын diye.

c- Onunla amel edilsin, kişi öğütlerinden ibret alsın diye. ¹³⁴

¹³² Hâzîn, *age.*, IV/421.

¹³³ İsrâ, 17/79; Müzzemmil, 73/4.

¹³⁴ Şimşek, M.Sait, “ *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*”, Beyan Yayınları,

Bütün bu zikredilen görüşleri dikkate aldığımızda Müzzemmil Sûresinde, gecenin bir bölümünde kalkıp kıyamda bulunmamız ve ağır ağır, düşüne düşüne Kur'an okumamız emredilmiştir. Zira zihnin en duru olduğu gecenin sessizliklerinde tertil ile Kur'an okumak, idrâkimize sunulan mânâları en iyi şekilde kavramak ve O'ndan etkilenmek, âyetlerden dersler çıkarmak için elzendir. Gündüzün yoğunluğunda yorulan zihinlerimiz için, Allah'ın bizlere sunduğu özel vakitleri değerlendirmeli, düşüne düşüne Kur'an okuyarak O'nu içselleştirmeliyiz.

Ebu's-Suûd (982/1574) *رَتَّلَاهُ تَرْتِيلًا* ve *وَرَتَّلَاهُ تَرْتِيلًا* ayeti¹³⁵ hakkında: “*رَتَّلَاهُ* kelimesinin nekra olarak ifade edilmesi mânâyı kuvvetlendirmek için olduğunu belirtmiş, “böylece Biz O'nu indirdik ve O'nu benzersiz bir tertille tane tane, parça parça okuduk. O'nun takdirine güç yetirilmez ve âyet âyet parçalanarak mânâsının düzenlenmesine akıl sır ermez.” şeklinde açıklamalarda bulunmuş,¹³⁶ tertil emrini, gece kıyamında Kur'an'ı ağır ağır, hakkını vererek, güzel bir şekilde okumak olarak belirtmiş ve böylelikle seyrek inciler misali dizilmiş Kur'an harflerinin sayılmasının mümkün olacağı şeklinde tefsir etmiştir. Âlûsî (1270/1854) de tefsirlerinde bu görüşlere yer vermiştir.¹³⁷

Âlûsî, ayrıca Kur'an'ın kâfirlere cevabı hakkında, yukarıda diğer müfessirlerin saydığı hikmetleri zikrettikten sonra, O'nun parça parça inmesinin nâsîh (nesheden) ve mensûh (neshedilen); âyetlerin bilgisine ulaşma bakımından da hikmetli olduğunu söyler. Ve bu âyetin son kısmı için “*Bu kırâatin tertil ile yapılması için bir emirdir*”der.¹³⁸

İstanbul 2012, V/332.

¹³⁵ Furkân, 25/32.

¹³⁶ Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-Imâdi el-Hanefî, “*Tefsîr-u Ebi's-Suûd el-Müsemma bi İrşâdi'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*”, I.Baskı, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1999, V/10.

¹³⁷ Ebu's-Suûd, *age.*, VI/321; Âlûsî, Seyyid Mahmud Şükrü el-Âlûsî el-Bağdâdî, “*Ruhu'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Sebil-i Mesânî*”, İdarâtü't-Tibâati'l-Müniriyye, Beyrut, 1270, XXIX/104.

¹³⁸ Âlûsî, *age.*, XIX/15-16.

Celâleyn Tefsiri'nde *وَرَتَّلَاهُ تَرْتِيلًا* âyetiyle ilgili olarak “anlaşılması ve ezberlenmesi kolay olsun diye önce bir bölümünü, sonra bir bölümünü, kademe kademe, acele etmeden, zamana yayarak, âyet- âyet getirdik” yorumu yapılırken¹³⁹ tertil kelimesinin tefsirinin de “*tilâvette hassas davranmak*” şeklinde olduğunu görüyoruz.¹⁴⁰

Cumhuriyet Dönemi müfessirlerimizden Elmalılı Muhammed Hamdi' (1878-1942) Tertil kelimesini “... *Bir şeyi güzel, düzgün ve tertib ile kusursuz bir şekilde açık açık, hakkını vererek açıklamaktır. Aralarında çok değil, biraz açıklık bulunmakla beraber, gayet güzel bir düzgünlükte görülen ön dişlere رَتَّلَ derler. Sözü de öyle tane tane, yavaş yavaş, ara vererek ve güzel sıralama ve ifadeyle söylemeye de 'tertîli kelâm' derler. Kur'ân'ın tertîli de böyle her harfinin edâsının, tertîbinin, mânâsının hakkını doyura doyura vererek okunmasıdır. Burada رَتَّلَ emrinden sonra تَرْتِيلًا mastarıyla vurgu yapılması da bu tertîlin en güzel şekilde olmasının arandığını gösterir. Bir söz aslında ne kadar güzel olursa olsun, gereği gibi güzel okunmayınca güzelliği kalmaz.*” şeklinde açıkladıktan sonra, âyetteki tertil emrini, okuyanın mânâyı duyması ve dinleyene duyurabilmesi için, Kur'ân'ı tecvîd kurallarına uygun olarak okumak şeklinde yorumlamıştır.¹⁴¹

Günümüz müfessirlerimizden biri olan Bayraktar Bayraklı, Furkan Sûresi 32. âyetini şöyle yorumlamıştır: “*Tane tane okumak, yavaş yavaş öğretmek, onu 23 yıla yakın bir zaman diliminde gönüle yerleştirmek, bize din eğitiminin uzun zaman alması gereken bir faaliyet olduğunu göstermektedir.*”¹⁴² Bu açıklamalarıyla müfessirimiz, tertilin eğitim ve öğretim yönüne dikkat çekmiş ve her şeyin zamana yayılarak konu konu öğretilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

¹³⁹ Mahallî, Celâlüddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed - Suyûtî, Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, “*Tefsîru'l-Celâleyn*”, Dâru'l-Kalem, trs., s.336.

¹⁴⁰ Mahallî, *age.*, s.534.

¹⁴¹ Yazır, “Hak Dini Kur'ân Dili”, IX/164.

¹⁴² Bayraklı, Bayraktar, “*Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*” Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2004, XII/501.

Sonuç

Kur'ân-ı Kerim'i okuma, anlama ve yaşama gayretinde bulunan bir kişinin öncelikle bu hususta nasıl davranması gerektiğini bilmesi gerekir. Kur'an nasıl okunmalı, nasıl anlaşılmalı ve nasıl yaşanmalı? Bu faaliyetleri Kur'an'ın kendisi bir usûl içinde bizlere sunmuş mudur? Peygamberimiz okuma, anlama ve yaşama ile ilgili bizlere nasıl örnek olmuştur?

Şüphesiz Kur'an'ı tetkik eden ve anlamaya çalışan muhatab; âyetleri, inzâl olduğu zaman dilimi ve şartları içerisinde değerlendirmeli, Kur'an'ı bir bütün olarak kabul etmeli, âyetlerin siyâk ve sibâkını göz önünde bulundurmalı, Kur'an'ın insanın hidâyetini hedefleyen ilâhî bir kitap olduğunu hissetmeli ve ilâhî vahye muhatap olmanın yüklediği sorumluluk bilinciyle Kur'an'ı tertil üzere okumalıdır. Kur'an-ı Kerim'de Furkan Sûresi 32. âyet ve Müzzemmil Sûresin'deki 4. âyet tertil konusuyla ilgilidir. Bu iki âyeti bu şartlara göre inceleyen, kıraat ve tecvîd alimleri ve müfessirler Kur'an'ı tertille okumanın zamanını, tertilin Kur'ânî bakış açısıyla anlamını, faydalarını ve hikmetlerini tespit etmeye çalışmışlar; birbirine yakın görüşler ortaya koymuşlardır.

Kullandıkları metotlar itibariyle farklılık arzeden rivâyet ve dirâyet tefsirlerinin konuya temel de yaklaşımlarının aynı olduğunu söyleyebiliriz. Zikrettikleri rivâyetlerdeki benzerlik, âyetlerin tefsirlerinde de birbirlerine yakın görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Genellikle tertil ile Kur'an okumak: Açık bir şekilde, ağır ağır, tane tane, dinleyen neredeyse okunan harfleri sayabileceği bir tarzda lafzın güzelliğini ortaya çıkaracak bir şekilde tecvîde ve vakıf yerlerine dikkat etmek şeklinde tarif edilmiştir. Bu tarzın, hem Kur'an'ı kolay ezberlemeye hem de hükümlerinin kolay uygulanmasına etkisi vardır. Ama bu okuyuş şekli sadece harflerin mahreçlerine riâyet ederek Kur'an'ın lafız olarak telaffuz edilmesi değil; kalp huzuruyla anlatılanları kavramaya çalışarak ve âyetlerin manaları üzerinde düşünerek, kelamın sahibi Allah'ın azamet ve kudretini tefekkür ve aynı zamanda Kur'an'dan etkilenmeyi de içeren bir okuyuştur.

Âyetlerin anlamına göre sesi yükseltip alçaltarak, hitâb ifade eden yerlerde karşıdakine/muhatabına hitâb eder gibi bir ses tonuyla, durulacak yerde durup, geçilecek yerde geçerek, ağır ağır, Kur'an'ın gerçek amacını hem duyup, hem de dinleyenlere duyurarak okumaktır. Bu okumada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, lafız ve mânâ bütünlüğünü yansıtmaktır.

Âyetleri okurken anlamlarına göre sesi yükseltmek ya da kısmak; cehennem âyetlerinde korku ve haşyetle sesin titremesi ve ağlamaklı bir okuyuş; cennet âyetlerinde ise, sevinç ve müjde ifadelerinde sesin tonu ve okuyucunun neşesi; soru ile biten âyetlere hafif sesle soruya cevap ya da tehdit içerikli âyetlerde Allah'a sığınma gibi durumlar tertil ile Kur'an okumanın/kıraatın anlam boyutuyla ilgilidir.

Tertil konusu daha çok Kur'an'ın okunmasıyla ilgili gibi görünse de sadece okumayla sınırlandırılacak bir düzeye indirgenmemelidir. Müfessirlerin konuya yaklaşımlarının sadece tecvîd ilmiyle ilgili harf, ses mahreç vb. kurullarla sınırlı olmayıp, aynı zamanda okunan âyetlerin anlam boyutlarıyla ilgili olduğunu da söyleyebiliriz. Kur'an'ın emir ve yasaklarına uymakla mükellef olan bizler de aynen Peygamberimizin gecenin bir kısmında Rabbiyle buluşup tertil ile Kur'an okumasını örnek alarak, Rabbimizin emrettiği gibi Kur'an-ı Kerim'i tertil ile okumalıyız. Bu tür bir okuyuş diğer kazanımlarla birlikte Yüce Allah'ın hoşnutluğunu elde etmemizi de sağlayacaktır.

Kaynakça

Kur'an-ı Kerim

Ahmed b. Hanbel, *"el-Müsned"*, Çağrı Yayınları, İstanbul, trs.

Akpınar Ali, *"Kur'an Niçin ve Nasıl Okunmalı"*, Kitap Düyası Yayınları, Üçüncü Baskı, Konya, 2007.

_____, *"Kur'an-ı Kerim'de Okuma(Kıraat) Lafızları"*, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2. sayı, Sivas, 1998.

Âlûsî, Seyyid Mahmud Şükrü el-Alûsî el-Bağdâdî, *Ruhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Sebil-i Mesânî*, I-

- XXIX, *İdârâtü't-Tibâati'l-Müniriyye*, Beyrut, 1270.
- Arpa, Enver, “İ'cazü'l-Kur'an Konusuna Faklı Bir Yaklaşım”, *AÜİFD.*, c. XLIII(2002), sy.1.
- Aydın Hüseyin, “Meydan Okumaları Bakımından Kur'an Mucizesi”, *Kelam Araştırmaları* 8:1, (2010)
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2004.
- Beğavî, Hüseyin b. Muhammed, “*Meâlimü't- Te'vîl*”, Dâru İbn Hazm, Birinci Baskı, 1423/2002.
- Benli Abdullah, “Kur'an Tanımındaki Unsurların Tahlili”, *Bilimnâme* XVIII, 2010/1.
- Birişik, Abdülhamit, “Kur'an”, *DİA*, Ankara, 2002, XXVI.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, “*el-Câmiu's-Sahih*”, Çağrı Yayınları, İstanbul, trs.
- Cerrahoğlu İsmail, “*Tefsir Usulü*”, Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1991.
- Çetin, Abdurrahman, “*Kur'an Okuma Esasları*”, Emin Yay., Sekizinci Baskı, Bursa, 2010.
- _____, “*Kıraatların Tefsire Etkisi*”, Marifet Yay., İstanbul, 2001.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahmân, “*es-Sünen*”, Çağrı Yayınları, İstanbul, trs.
- Demirci, Muhsin, “*Tefsir Tarihi*”, İFAV., Altıncı Baskı, İstanbul, 2010.
- Ebû Davûd, Süleyman b. Eş'âs, “*es-Sünen*”, Çağrı Yayınları, İstanbul, trs.
- Ebû Şâme, “*el-Mürşidü'l-Vecîz*”(thk. Altıkulaç, Tayyar), Beyrut, 1975.
- Ebu'l-Leys es-Semerkindî, Muhammed b. Ahmed İbrahim, “*Bahru'l-Ulûm*”, (thk. Adil Ahmet Abdülmevcût), I-III, Dâru Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Lübnan, 1413/1993.
- Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî el-Hanefî, “*Tefsîr-u Ebi's-Suûd el-Müsemma bi İrşâdi'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*” I-VI, Birinci Baskı, Dâru'l-

- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1999.
- Cermî, Muhammed İbrahim, “*Mu’cemu Ulûmi’l-Kur’an*”
Dâru’l-Kalem, Birinci Baskı, Dimeşk, 1422/2001.
- Cüreysi, Muhammed Mekkî, “*Nihâyetü’l-Kavli’l- Müfîd fî Ilmi Tecvîdü’l-Kur’ani’l-Mecîd*” (thk. Abdullah Mahmud Ömer), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1433/2012.
- Ensarî Zekerîyya, “*Şerhu’l-Mukaddîmeti’l- Cezeriyye fî Ilmi’t-Tecvîd*”, (thk. Muhammed Gıyas Sabbağ) Mektebetü’l-Gazzâlî, Şam 4. baskı, 1412/1992.
- Hâdimî, Muhammed b. Osman. b. Huseynî, “*Risâletü Tertîli’l-Kur’an*”, (thk. ve trc. Fırat, Yavuz, “*Kur’ân-ı Kerim’i Okuma Âdâbı ve Faziletleri*”) Laçın Yay., Kayseri, 2007.
- Hanefî, Mustafa Muhammed b. Muslihiddîn, “*Haşiytü Muhyiddîn Şeyhzâde Alâ Tefsîri’l- Kâdî Beyzâvî*” (Muhammed Abdulkadir Şahin), I-VIII, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1419/1999
- Hasenî, Üsâme Yasin, “*Heli’t-Tecvîdü Vâcibün?*”, Dâru’l-Minhâc, İkinci Baskı, Beyrut, 1425/2005.
- Huseynî, Hayyat Ali, “*el-Müfîd fî Ilmi’t-Tecvîd*”, Birinci Baskı, 1417/1997
- Kattân, Menna’ Halil, “*Mebâhîs fî Ulûmi’l-Kur’an*”, Mektebetü’l-Meârif, Üçüncü Baskı, Riyad, 1421/2000.
- Keşkî, Atıyye Ebû Zeyd Mahcûb, “*Kıraâtü’n-Nebiyî Sallahu Aleyhi ve Sellem*”, Camiatü’l- Melik Suûd, 1432/2011.
- Kırş, Ebû Abdurrahman Cemal b. İbrahim, “*İlmü’t-Tecvîd li’l-Mütekaddîmîn*”, Dâru İbnü’l- Cevzî, Üçüncü Baskı, 1428/2007.
- Mahallî, Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed - Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, “*Tefsîru’l-Celâleyn*”, Dâru’l-Kalem, trs.
- Maverdî, Ali b. Muhammed, “*en-Nüket ve’l-Uyûn*” (Abdalmaksûd b. Abdurrahîm), I-V, Dâr-u Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, trs.
- Öge, Ali, “Şeyhu’l-İslam İbn Kemal’in Kur’an-ı Kerim’in İ’câzıyla İlgili Görüşleri”, *Diyanet İlmi Dergi*, c. 50, sy.2.

Ankara, 2014.

_____, (Dereli, M. Vehbi ile birlikte) “*Kur’an Bilgisi Soru Bankası*”, Kitap Dünyası, Dördüncü Baskı, Konya, 2014.

Seâlibî, Abdurrahman b. Muhammed, “*el-Cevâhiru’l-Hisân*” (Adil Ahmet Abdülmevcût), I-V, Dâru Ihyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Birinci Baskı, Beyrut, 1418/1997.

Sehâvî, Ebü’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abdüssamed, (643/1245) “*Cemâlü’l-Kurrâ’ ve Kemâlü’l-İgrâ*, (thk. Abdurrahim et-Tarhûnî), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2011.

Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman, “*el-İtkân fi Ulûmi’l-Kur’an*” (thk. Fevvâz Ahmed), Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut, 1427/2007.

_____, “*Tefsîru’l-Celâleyn*”, Dâru’l-Kalem, trs.

_____, “*ed-Dürü’l-Mensûr fi’t-Tefsîri bi’l-Me’sûr*”, I-VI, el-Mektebetü’l-İslamiyye, Tahran, trs.

Şaycı, Ömer Halife, “*el-Mu’cemü’t-Tecvidiyyü li Eşheri’l-Elfâzi İlmî’t-Tecvîd*”, Birinci Baskı, 1431/2010.

Taberî, İbn Cerîr, “*Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*”, I-XXX, Matbaat-ü Mustafa el-Banî el-Halebî, İkinci Baskı, Mısır, 1373/1954.

Fırat, Yavuz, “Kırâat, Tertîl ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırılması”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002, sayı:13.

_____, “Kur’an-ı Kerim’i Okuma, Ezberleme Ve Anlamını Öğrenme Üzerine”, *Bilimname*, XXII, 2012/1.

Gazâlî, Ebü Hâmid Muhammed b. Muhammed, “*İhyâ-u Ulûmi’d-Dîn*” (trc. Ali Arslan), I-III, Merve Yayınevi, İstanbul, 1993.

Hâzin, Alâaddîn Ali bin Muhammed bin İbrâhim bin Halîl eş-Şeyhî el-Bağdâdî, “*Lübâbü’t-Te’vîl fi Meâni’t-Tenzîl*”, I-IV, Süleymaniye Ktp. 802/1.

Hocaoğlu, Mustafa, “Okuma ve Anlama Üzerine:Kur’an Tilâvetiyle ilgili Bazı Kavram ve Rivâyetlerin Değerlendiril-

- mesi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Mayıs-Ağustos, 2012, c.12, sy., 2.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer, “*Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*”, (İbrahim Şemsüddin), I-IX, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1420/1999.
- İbn Mâce, Muhammed. b. Yezîd, “es-Sünen”, Çağrı Yayınları, İstanbul, trs.
- İbn-i Manzur, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî el-Mısırî, “*Lisânü'l-Arâb*”, I-XV, Dâr-u Sâdır, Beyrut, 1956.
- İbnü'l Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, “*et-Temhîd fî İlmi't-Tecvîd*”, (tahkik: Ğanim Kaddürî), Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı, Beyrut, 1407/1986.
- _____, “*Tayyibetü'n-Neşr fî'l-Kıraâti'l-Aşr*”, Medine, Üçüncü Baskı, 1426/2005.
- _____, “*en-Neşr fî'l-Kıraâti'l-Aşr*”, I-II, el-Mektebetü'l-Asriyye, Lübnan, 1431/2010.
- İbnü'l-Cezerî, Şihâbüddîn Ebî Bekr Ahmed b. Muhammed, “*Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fî'l-Kıraâti'l-Aşr*”, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1420/2000.
- Karaçam, “*Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kıraatların Yorum Farklılıklarına Etkisi*”, İFAV, İstanbul, 1996.
- _____, “*Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*”, İFAV, Onyedinci Baskı, İstanbul, 2010.
- Kasımî, Muhammed Cemaleddin, “*Mehâsinü't-Te'vîl*”, (haz. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), I-XVII, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Birinci Baskı, 1376/1957.
- Keskioğlu, Osman, “*Nüzûlünden Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri*”, Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1987.
- Komisyon, “*Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*”, I-V, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları/590, Ankara, 2008.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, “*el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*”, I-XX, Dâru'l-Kütüp, Kahire, 1387/1967.
- Mâlik b. Enes, “*el-Muvattâ*”, Çağrı Yayınları, İstanbul, trs.
- Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b.

- Mahmud el-Mâturidî, “*Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm el-Müsemmâ Te’vilâtü’l-Ehli’s-Sünne*” (thk. Fatıma Yusuf el-Hamî), I-V, Birinci Baskı, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 2004.
- Müslim, Ebu’l-Huseyn Müslim b. Haccâc, “*el-Câmiu’s-Sahîh*”, Çağrı Yayınları, İstanbul, trs.
- Nasr, Atıyye Kabil, “*Ğayetü’l-Mürîd fî İlmi’t-Tecvîd*”, Dâru’t-Takvâ, Yedinci Baskı, Kahire, trs.
- Nesefî, Ebu’l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, “*Tefsîru’n-Nesefî Medârikü’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl*”, I-III, Dâr-u İbn-i Kesîr, 1. Baskı, Beyrut, 2005.
- Okçu, Abdulmecit, “Kur’an’ın Lafız-Mana ve Kırâat Yönünden İcâzı”, *EKEV Akademi Dergisi*, c.III, sy. 2.
- Polat, A. Fethi, “Dirâyet Ağırlıklı Tefsirler” *Tefsir El Kitabı* (Editör: Mehmet Akif Koç), Grafiker Yay., Ankara 2012.
- Râzi, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, “*Tefsîru Kebîr el-Müsemmâ Mefâtihu’l-Gayb*”, I-XXXII, Dâr-u İhyâi’t-Terâsi’l-Arabî, 2. Baskı, Beyrut, 1997.
- Soysaldı, H. Mehmet, “Kur’ân-ı Kerîm’i Nasıl Okumalıyız?”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, sayı: 4.
- Şimşek M. Sait, “*Günümüz Tefsir Problemleri*”, Kitap Dünyası, Onuncu Baskı, Konya 2011,
- _____, “*Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri*”, I-V, Beyan Yayınları, İstanbul 2012,
- Pak, Zekeriya, “Rivâyet Ağırlıklı Tefsirler” *Tefsir El Kitabı* (Editör: Mehmet Akif Koç), Grafiker Yay., Ankara 2012.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ, “*El-Câmiu’s-Sahîh*”, Çağrı Yayınları, İstanbul, trs.
- Yazır, M. Hamdi, “*Hak Dini Kur’an Dili*”, (Sadeleştirenler: Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Orhan Atalay), I-X, Akçağ Yay. Üçüncü Baskı Ankara, 2010.
- Yılmaz Ali, “Tilâvet Adâbı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 27, Erzurum, 2007.
- Zemahşerî Ebi’l-Kâsım Muhammed b. Ömer, “*el-Keşşaf an Hakâiki Gavâmizi’t-Tenzîl ve Uyûni’l-Ekâvili fî Vücûhi’t-*

Te'vîl", (thk. Adil Ahmet Abdülmevcut),I-VI, Dâru'l-Ubeykan, Birinci Baskı, Lübnan,1418/1998.

Zerkânî, Muhammed b. Abdülazîm, "*Menâhilü'l-Irfân fî Ulûmi'l-Kur'an*", I-II, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, İkinci Baskı, Beyrut, 1424/2004.

Zerkeşî, İmam Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh, "*el-Bürhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*"(thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), I-IV, Mektebetü'l-Âsâriyye, Üçüncü Baskı, Beyrut, 2009.

